

Onno Blom

DE GROTE CREMER TOP 10

Hoogtepunten uit het Cremer-archief

zoals dit wordt aangeboden op

www.jancremerveiling.nl

1.

Toen de moeder van Jan Cremer, de Hongaarse balletdanseres Rózsa Csordás Szomorkay-Wendl, in 2001 overleed, bleek op de zolder van haar huis een schat te liggen die pas bij nadere beschouwing een hartverscheurend geheim prijs gaf.

Het erfstuk bestond uit een gekreukt en met Hansaplast gerepareerd Shell verkeersspel voor de jeugd, dat tussen 1935 en 1940 gratis aan klanten van het bedrijf is verstrekt. ‘Het veilige baken’, zoals het spel heet, is een soort ganzenbord, waarvan de weg naar een gereedstaande DC 2 op Schiphol bezaaid is met hindernissen, verkeersborden en pompstations. ‘Later als je groot bent en zelf met een eigen auto of motorfiets of vliegtuigje door ons mooie land trekt, dan gebruiken jullie natuurlijk allemaal olie en benzine van De Koninklijke / Shell, niet waar?’ zo staat er in een brief aan alle ‘vriendjes en vriendinnetjes’.

Niet het spel zelf, maar de kindertekeningen die erop zijn aangebracht, maken het tot een huiveringwekkend *document humain*. ‘Het veilige baken’ bevat namelijk de oudst bewaarde tekeningen van Jan Cremer, waarop hij in potlood de meest ingrijpende gebeurtenis uit zijn jonge leven op ontroerende wijze heeft vastgelegd: de begrafenis van zijn vader, die in het ziekenhuis van Enschede overleed in november 1942.

De vader was in de jeugd van Jan de grote afwezige. Jan Cremer sr., elektrotechnisch ingenieur, schrijver van reisjournaals en onverbeterlijke avonturier, zwierf de wereld rond en kwam pas terug naar zijn veertig jaar jongere vrouw en kind in Enschede om te sterven. Zijn zoontje was toen pas twee jaar oud. ‘Hij ging dood,’ staat in *Ik Jan Cremer*, ‘als typisch voorbeeld van het aloude ras Vrijheid + Blijheid.’ Cremer sr. was bij een vechtpartij met WA-mannen in hotel-restaurant De Graaff in

Enschede zwaar gewond geraakt. Het handgemeen, in combinatie met verwaarloosde malaria, werd hem fataal.

Op de tekening is te zien hoe de vader in zijn kist ligt. De doods-kist bevat verschillende vensters, omdat de moeder de kleine Jan had verteld dat 'vader naar de hemel was, maar dat hij jou altijd nog kon blijven zien'. Om de kist staan zijn moeder en zijn zoontje met een schep in de hand. Om aarde op de kist te gooien. Daarnaast is, groot en afschrikwekkend, in het zwart met hoge hoed, de doodgraver getekend. Ook is er een politieagent aanwezig bij de begrafenis. Lachend en met getrokken pistool. Niet zo vreemd, want voor de deur van de ziekenhuiskamer waar Jan Cremer sr. de laatste dagen van zijn leven lag, stond permanent een politieagent op wacht.

Het Shell spel zit verder vol kleine tekens en tekeningen van Jan Cremer jr. die het beeld van zijn jeugd in die tijd in één oogopslag vatten. Voor de S van Shell is nog een S gezet. Maakt samen SS. Er is een swastika te zien. Van het logo van de schelp van Shell is speels en vernuftig een indianentooi gemaakt door er een figuurtje onder te tekenen. Er drijven ballonnetjes met gezichten langs. En let eens op de potloodprobeersels waarin de naam en het adres – Emmastraat 10 te Enschede – door de moeder van het jongetje een paar maal onder elkaar zijn gezet. Daarnaast heeft de jonge kunstenaar zelf zijn allereerste signatuur gezet: 'Jantje Cremer'.

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **2**.

2.

Jan Cremer schreef al zijn boeken aan de hand van levensgrote werkschema's. Enorme vellen papier die hij aan de wand van de kamer prikte waar hij op dat moment in de wereld zijn schrijfmachine had neergezet. Hij gaf er de rudimentaire vorm van zijn boek op aan en noteerde in verschillende kleuren locaties, namen van de personages en steekwoorden voor scènes.

Van zijn werkschema maakte Cremer stevast een schitterende collage door erop te tekenen in felle viltstiftkleuren en foto's uit tijdschriften van beroemde *pinups* als Jayne Mansfield en Sophia Loren of van vrouwen uit zijn eigen fotocollectie uit te knippen en erbij te plakken – en die weer te beschrijven of in te kleuren. Tijdens het

schrijven hield Cremer zijn ogen strak op het schema gericht. ‘Als een boek klaar was, keek ik nog weken automatisch naar de wand waar het werkschema had gehangen. En staarde dan in een diep wit gat.’

Het werkschema van *Ik Jan Cremer 3* weerspiegelt de weerbarstige vorm van het boek. Ook dat is een collage, waarin verhalen kris kras door elkaar worden verteld en het oog heen en weer schiet in tijd en locatie. En van de ene naar de andere vrouw. Dit schema bestaat uit zestien delen, twaalf voor elk deel van het boek, die titels kregen als ‘Wolf in schaapskleren’ en ‘Miss Busto’, en vier voor losse aantekeningen, invallen en foto’s. De schrijver moedigt zichzelf aan zijn boek te bouwen op de drie rotsvaste peilers: ‘1 HUMOR 2 AVONTUUR 3 FILOSOFIE’.

Signatuur en datering rechtsonder geven aan dat dit werkschema van één bij één meter twintig is ontstaan tussen 2000 en 2008, het jaar van de publicatie van *Ik Jan Cremer 3* bij Uitgeverij De Bezige Bij. Het beschrijft de periode uit het leven van de schrijver in de jaren 1964-1977. Het verhaal van die tijd vat de schrijver in zwarte viltstift kernachtig samen: ‘Hoe Jan Cremer van arme jongen miljonair werd en van miljonair weer arme jongen.’

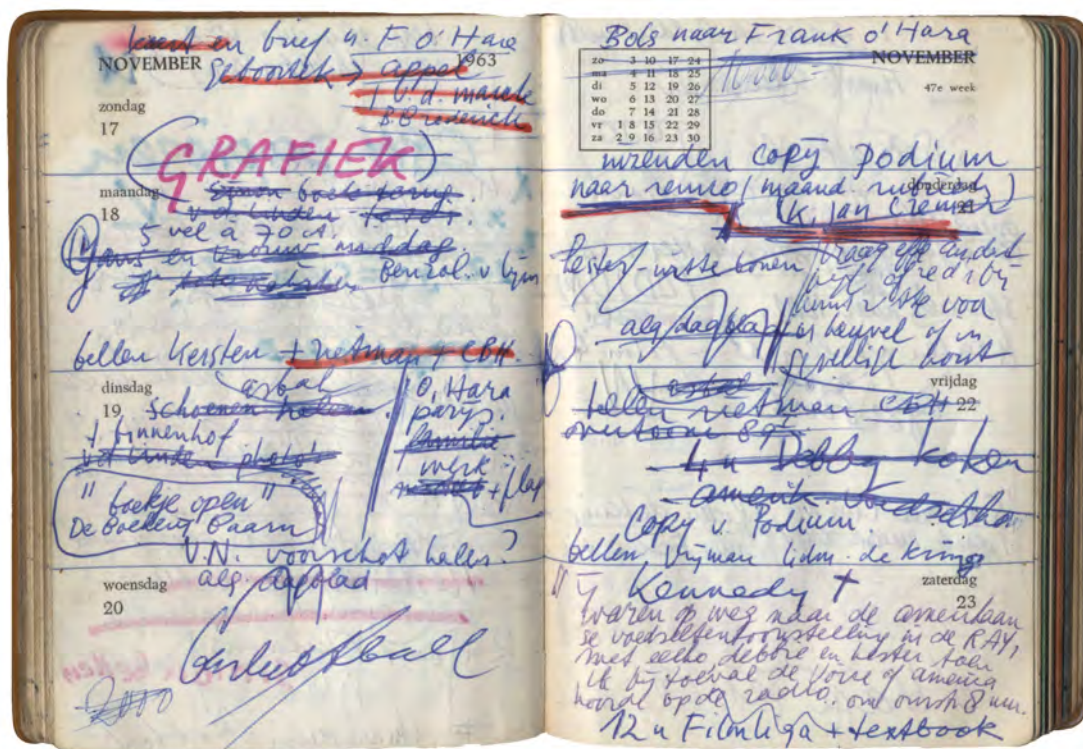
Ik Jan Cremer 3 bevat het rauw en humoristisch verslag van de keerzijde van Cremers succes na de publicatie van zijn onverbiddelijke bestseller in 1964. *Ik Jan Cremer* werd een verbluffend verkoopsucces maar door de critici, ‘aan constipatie lijddende afgedankte kneuzen en afgedankte schoolmeesters’ door de stront gehaald, en de schrijver kreeg zakken vol scheldbrieven. ‘Het werd mij *zum Kotzen*. Nederland was een eng en miserabel land met een zogenaamd tolerante maar kortzichtige bevolking.’ Zijn vaderland werd Cremer te klein. Hij vertrok. Naar Londen, New York, Caracas, de CCCP.

Op zijn avonturen in de wereld zat het niet altijd mee: Cremer leed honger en had altijd geldgebrek. Hij ging op de vuist, werd verguisd en belazerd. Maar gelukkig waren daar altijd de vrouwen. Zij kozen zijn zijde. Alleen al de eindeloze opsomming van hun namen op het werkschema doen de lezer duizelen. Laat staan hun foto’s. Neem ‘Nina Nero’: ‘Zal ik je nou eens laten zien wat ik moet doen om aan de kost te komen? Daar vraag je toch steeds naar, wat voor soort foto’s van mij genomen worden,’ vroeg ze terwijl ze een geribbelde zwarte dildo tevoorschijn toverde. “Kijk,” zei ze, “*beavershots!*”

Of ‘Wanda – wanna fuck.’: ‘Aan de ontembare geilheid van Wanda viel niet te ontkomen. Zodra ik even voor mij uitstaarde aan de schrijfmachine, wachtend op een nieuwe zin, kwam ze naast mij staan, zette verleidelijk een been op de rand van mijn stoel, tilde haar rokje omhoog zodat ik een volle kijk op haar uitpuilende schaamlippen had. “*Wanna fuck?*”

Het was het enige moment dat Cremer zijn ogen even afwendde van het werkschema aan de wand.

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **314**.

3.

1963 was een magisch jaar voor Jan Cremer. Het was het jaar dat hij koortsachtig de laatste hand legde aan het manuscript van *Ik Jan Cremer*. Hij stond op de drempel van de roem. In Cremers 'Econoom' zakagenda van 1963 is dat proces dag na dag te volgen. Op 1 januari woonde hij met zijn vrouw Hester en zijn twee maanden oude dochtertje Claudia in een afbraakpand. Adres: Jodenhouttuinen 30 Amsterdam. Zij leden honger en kou. Cremer probeerde wanhopig wat te verdienen en steun van Sociale Zaken te verwerven. De zakagenda geeft overzichten van inkomsten & uitgaven. Onder de streep immer: een nog grotere schuld dan voorheen.

In het voorjaar van 1963 lukte het Cremer om *Ik Jan Cremer* af te maken. Hij werkte wekenlang bij een bevriend fotografenechtpaar thuis, die wel over een behoorlijke, verwarmde woning en rust beschikten. Daar kroop Cremer 's avonds achter de typemachine ('Olympia de Luxe Portable, nr. 677049') en tikte tot een uur of vier 's nachts. Daarna ging hij terug naar huis, sliep twee uurtjes en stond weer op om in de Amsterdamse haven te gaan werken. 'De hele dag geslapen, boek.'

In juni was het zover. 'Roman, roman,' staat er op 1 en 2 juni. En op 3 juni: 'Roman af.' Een week later, op 10 juni, werd het iconische beeld voor het omslag van *Ik Jan Cremer* geboren: 'omslag roman. foto op motor'. De agenda bevat delen van de reclamecampagne voor het boek, tekeningen voor het omslag en een formule voor het boek waarin BS (BestSeller) en S3 (Spanning, Sex, Sensatie) de variabelen vormen. Niet voor niets beschikt de schrijver over de initialen J.C. – in het handschrift van de schrijver, het illustere rijtje: 'Julius Caesar, Jezus Christus, Jan Cremer'.

De zakagenda wemelt van de namen, adressen, notities, tekeningen en oneliners. Achter elk woord gaat een verhaal schuil. Eén voorbeeld. Op 8 maart staat er 'rechtbank'. Cremer had in een café een agent met zijn eigen wapenstok een paar

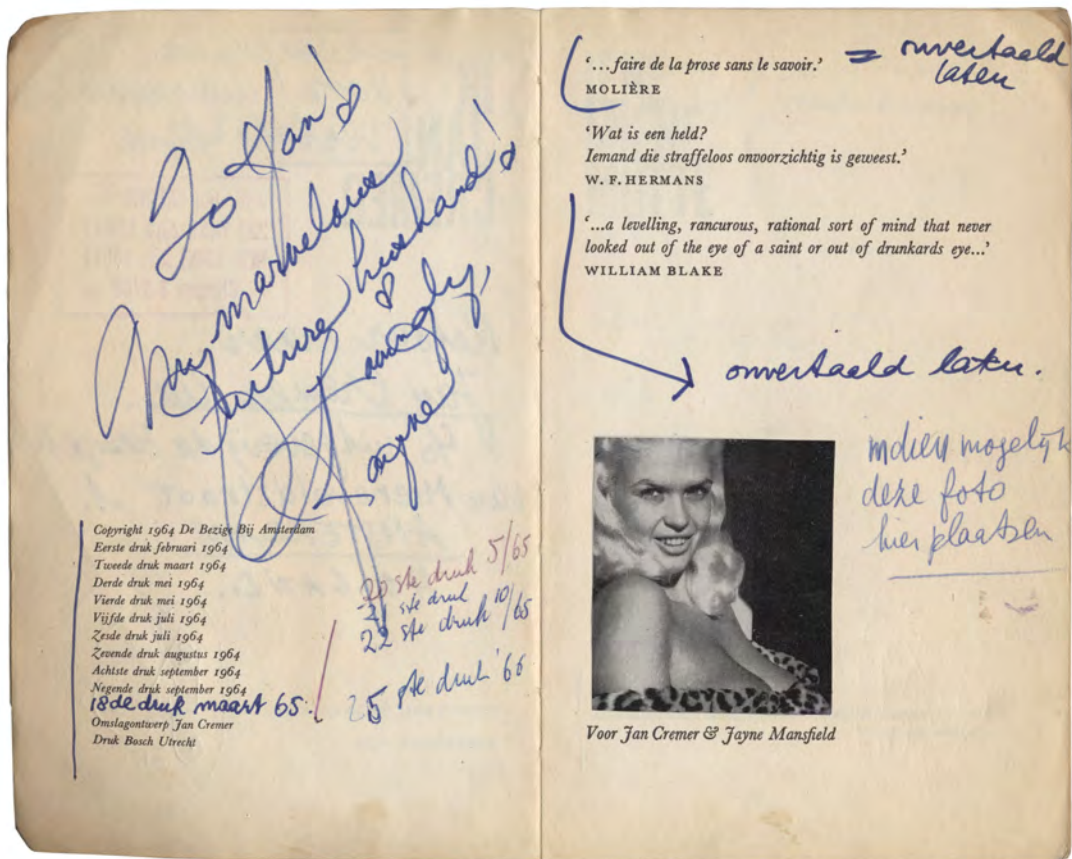
tikken gegeven en rekende erop drie maanden te worden opgesloten. Voor die tijd zette hij zijn fiets in de stalling op het Leidseplein, direct naast de rechtbank.

‘Ik werd voorgeleid en de officier las de aanklacht voor. Vroeg de rechter ineens: “Cremer, schilder-schrijver? Gaat u in de voetsporen treden van de grote Jan Jacob Cremer?” Per ongeluk loog ik: ‘Dat is mijn grootvader, edelachtbare.’ “O, dat verandert de zaak. Bent u de kleinzoon van de schrijver van *Fabriekskinderen*? Wat geweldig.” De officier begon te kuchen: “Edelachtbare, er zijn nog meer zaken.” “O, ja,” zei de rechter. “Zeg Jan, mag ik Jan zeggen?, ga lekker naar buiten, schrijven en schilderen.” Ik voelde me herboren. En haalde mijn fiets weer uit de stalling.’

De jonge kunstenaar heeft in 1963 afspraken met iedereen die ertoe doet: Walasse Ting, Karel Appel, W.F. Hermans en G.K. van het Reve. Cremer gaat op 29 maart naar het Boekenbal met Cor Vaandrager, Hans Sleutelaar en Simon Vinkenoog. Op 11 mei interviewt hij Ray Charles voor de *Haagse Post*. Op 30 juli koopt hij nieuwe schoenen en op 20 augustus droomt hij van ‘meisje H.’ Wat een jaar!

Maar het mooiste in de zakagenda zijn de dagboeknotities en humoristische aforismen. In de trein naar Leiden: ‘Pil ingenomen. [...] Alles te donker. [...] Ik werd waanzinnig bang. [...] Waar dit pad me heen voert, maar het zal wel goed zijn.’ Ergens vraagt Cremer zich af: ‘Heeft Jezus misbruik / gemaakt van zijn / kunnen toen hij wijn / maakte van water?’ Op 30 juli staat er: ‘Vergezeld van een potige vriend durf ik elk café in en het aan te leggen met de duurste wijven’ En op 17 september noteert hij de bescheiden levenswijsheid: ‘Hoe meer vijanden hoe meer vreugd.’

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **199**.

4.

Dit auteursexemplaar van *Ik Jan Cremer* – een negende druk, gedateerd december 1965, Chelsea Hotel, New York City – is niet alleen bijzonder vanwege de correcties en toelichtingen die Cremer in het boek heeft geschreven voor zijn vele vertalers (‘to-do por la patria’), maar vooral vanwege de opdracht van degene aan wie hij het boek met vooruitziende blik had opgedragen: de wereldberoemde ‘seksbom numero uno’, Jayne Mansfield. Op de titelpagina, boven een ingeplakte foto van haar, heeft ze geschreven: ‘*To Jan, My marvellous Future husband! Lovingly, Jayne.*’

In 1966 kreeg hij in New York de kans om de welgeschapen heldin uit zijn jeugd in levende lijve te ontmoeten. Voor publiciteitsdoeleinden zouden er foto’s worden gemaakt van de schrijver en de filmster op het dak van het Americana Hotel. ‘Oog in oog te staan met de rondborstige legende van het witte doek,’ stamelt de held van *Ik Jan Cremer 3*. ‘De seksbom op wie ik, zonder haar ooit gezien te hebben, verliefd was, en naar wie ik hunkerde als ik haar foto’s zag.’

Tijdens de shoot steeg meteen de spanning. ‘Onderzoekend, met een sensuele blik, keek zij mij recht aan. Alsof ik haar al heel lang kende. Een sprankelende persoonlijkheid, een lekkere voluptueuze meid. Ik werd ter plekke overdonderd door haar stralende aanwezigheid. Ze droeg een imposante bontjas om haar schouders, daaronder een felroze jumpsuit die van boven was opengeritst, zodat haar geweldige zacht deinende boezem half te zien was. Mijn hart sloeg over.’

Vanaf dat moment ontwikkelde zich een gepassioneerde relatie. Al heel snel riep Mansfield dat ze met hem wilde trouwen. ‘Aan de ene kant voelde ik trots in me opkomen, terwijl ik het tegelijk Spaans benauwd kreeg. Ze was natuurlijk een topwif

met heerlijke tietten. Maar trouwen, daar had ik geen zin in. Daar was ik nog niet aan toe. Bovendien, ik was al getrouwd.'

Niet lang daarna ging Cremer als 'hoofd beveiliging' mee met een publiciteitstournee van La Mansfield door Zuid-Amerika. Op 27 juli 1966 schreef Cremer aan zijn uitgever: 'Zoals je misschien al vaag gehoord hebt, ben ik al 'n tijdje met Jayne Mansfield (eindelijk! Heb de halve aardbol daarvoor afgereisd). Niet voor niets heb ik 4 jaar geleden mijn boek aan haar opgedragen en momenteel ben ik met haar op reis. We gaan op Zuid-Amerikaanse publiciteitstour. Vanavond Bogota, Colombia en daarna Caracas, Peru, Lima, Equador, Brazilië, Rio de Janeiro.'

Tijdens die toernee leerde Cremer haar kennen als een grillige vamp. Steeds exuberanter gedrag ging 'Miss Busto' vertonen, onder invloed van vele liters Dom Perignon. Gelukkig bleef de seks goed. Vooral, op haar voorstel, op de strijkplank. De strijkplank? 'Het was echt spannend. Elk moment kon de plank dichtklappen onder het heen en weer deinende lichaam met de zacht schommelende borsten, met alle gevolgen van dien. "Wereldberoemde seksbom sneuvelt op strijkplank". Ik zag de koppen al in de kranten.'

Cremers seksbom werd een steeds luider 'tikkende tijdbom'. Met een list ontsnapte hij aan haar wurggreep in Zuid-Amerika. Maar eenmaal terug in New York liet Mansfield hem nog altijd niet met rust. Ze gilte zijn naam in de lobby van het Chelsea Hotel, slechts gekleed in een doorzichtig hemdje onder een bontjas. 'Een vuurspuwende furie.'

Cremer was haar ontvlucht. In Nice las hij in de krant, in gezelschap van zijn nieuwe liefde, de ballerina Panchita de Peri, dat de afglijdende Mansfield op 29 juni 1967 in Mississippi om het leven was gekomen bij een bizar auto-ongeluk in de mist. 'Wat verschrikkelijk,' zei ik. En meteen daarop: 'Gelukkig maar!' Ik schrok van mijn harde woorden. Ze was mijn geliefde geweest, mijn *soulmate*. Hoe kon ik zoiets zeggen?'

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **413**.

5.

Het eerste gouden boek op aarde. Dat werd aan Jan Cremer aangeboden nadat er van zijn onverbiddelijke bestseller in een paar maanden 100.000 exemplaren waren verkocht. Op het omslag van het gouden boek is het *Ik Jan Cremer*-logo met de motor gegraveerd. Op de rug staan de datum van publicatie van het boek en de datum waarop het magische aantal was bereikt: '29 februari 1964 100.000 exemplaren 14 oktober 1964'.

Dat *Ik Jan Cremer* zo'n verbluffend verkoopsucces zou kennen, had alleen de schrijver zelf gedacht. Zijn uitgever, Geert Lubberhuizen van De Bezige Bij, was nog voorzichtig geweest toen hij de oplage van de eerste druk vaststelde. Cremer had De Bezige Bij voorgesteld meteen 50.000 exemplaren te laten drukken, maar Lubberhuizen deed er één nul af en begon met 5000 exemplaren. 'Je weet nooit hoe een koe een haas vangt,' zei de uitgever tegen zijn auteur. 'We mogen onze handen dichtknijpen als we die 5000 in twee jaar verkopen.'

Het liep anders. De eerste druk van *Ik Jan Cremer* was binnen een week uitverkocht. Nog voor er één recensie in de krant was verschenen. Cremers eigenhandig ontworpen reclame-campagne draaide van meet af aan op volle toeren. 'De rest van Nederland moest meer dan zes weken wachten voor de tweede druk,' schreef Cremer in 'De Jan Cremer Mythe', 'omdat de drukker geen papier had ingeslagen en de matrijzen had opgeborgen.'

Daarna ging het hard: de ene druk na de andere moest worden opgelegd. Het was een *succes fou* zoals De Bezige Bij het nooit eerder had beleefd. Van *Ik Jan Cremer* werden ruim 31.000 exemplaren verkocht in de eerste helft van 1964, 118.247 in de tweede helft en in 1965 nog eens 35.981. Dat waren bijna 200.000 exemplaren in

twee jaar. Ter vergelijking: van *De Avonden* van Gerard Reve werden in twintig jaar tijd 100.000 exemplaren verkocht en van *Het stenen bruidsbed* van Harry Mulisch 100.000 in tien jaar.

Op 27 november 1964 beleefde Cremer zijn *finest hour*. Ten burele van de uitgeverij kreeg de schrijver ter ere van het verschijnen van het honderdduizendste exemplaar van *Ik Jan Cremer* een 'Gouden Boek'. 'Dit is,' sprak Lubberhuizen, 'waarschijnlijk het eerste Gouden Boek dat ooit is uitgereikt, maar het zal ook wel nooit eerder zijn voorgekomen dat de schrijver ervan er zo op heeft aangedrongen.'

Cremer, voor de gelegenheid niet gekleed in spijkerpak, maar in kostuum met streepjestrondas, ontving twee boeken: één verguld exemplaar, goud op snee. 'Omdat hij toch nooit iets anders las dan *Ik Jan Cremer*'. En een aanzienlijk kleiner exemplaar van echt goud. 'Veel kleiner, omdat alle aanstootgevende woorden eruit verwijderd waren.'

De schrijver nam het gouden boek met zich mee tijdens zijn zwerftochten over de wereld. 'Het is een waardevast betaalmiddel en je kan er iemand een knal mee voor zijn kop verkopen als het nodig is.' In New York kwam het gouden boek verschillende keren van pas. Cremer bracht het geregeld naar de lommerd omdat hij altijd krap bij kas zat. Aan Lubberhuizen schreef hij in januari 1966 uit New York: 'Ik moet geld hebben hier. Mijn Gouden Boek is bij Ome Jan voor 200 \$ en ik kan niet werken.'

Het exemplaar bevat enkele kleine krassen en is ietsje lichter dan voorheen. Dat zit zo. Cremer liet er door een goudsmid een stukje afsnijden en gebruikte het goud voor een vulling bij de tandarts. 'Er zit nog altijd één gouden pagina van *Ik Jan Cremer* in mijn kies.'

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **309**.

6.

De Jan Cremer Wisseltrofee – een loodzwaar verzilverd beeld van het ‘icoon Jan Cremer’ op zijn Harley Davidson Liberator, vervaardigd door de beeldhouwer Simon van Keulen – was bedoeld voor ‘diegene, die op het gebied van de publiciteit het meest heeft bijgedragen aan de uitbouw van het Cremerwezen’. Hoe hij aan Cremers publiciteit bijdroeg, positief of negatief, dat maakte niet. Als hij het maar deed.

De wisseltrofee zou vanaf 1965 worden uitgereikt door een jury van vrienden van Jan Cremer, bestaande uit Nico Scheepmaker, H. van Ormondt, Ko Robijn en Hammie de Beukelaer. De jury stond onder leiding van de journalist en filmer Jan Vrijman, die in de krant liet weten dat het Jan Cremers eigen idee was geweest ‘om door middel van de Jan Cremer Wisseltrofee de gestalte van onze held tot een inspire-

rend voorbeeld te maken voor de nieuwe zedelijke en morele normen van onze samenleving.’ Vrijman wilde graag meewerken aan de mythe Jan Cremer: ‘De mensheid heeft altijd om legendarische figuren gevraagd.’

De eerste keer werd de wisseltrofee, inclusief duizend gulden in contanten, uitgereikt aan Ben Dull, kunstjournalist van *Het Parool*, vanwege zijn interview met Jan Cremer op 18 augustus 1965, getiteld ‘Amerika moet plat’. Dull moest van de jury anderhalf jaar later de wisseltrofee doorgeven aan de Amsterdamse wethouder, en latere burgemeester, Wim Polak. Maar die weigerde de trofee aan te nemen.

Polak werd tot ‘winnaar’ uitgeroepen omdat hij eraan had bijgedragen dat Cremer wekenlang het middelpunt van een controverse was geweest. Wat wilde het geval? De jury van de Amsterdamse prozaprijs 1967 had ruzie gekregen. Twee juryleden, H.U. Jessurun d’Oliveira en Johan Phaff, wilden *Ik Jan Cremer 2* de prijs geven en schreven een meerderheidsrapport waarin zij de authenticiteit, de grote gevoeligheid, de onuitputtelijke vitaliteit, het efficiënte vertellerschap en de humor van het boek als belangrijke kwaliteiten aanwezen.

Het derde jurylid, Huug Kaleis, stelde in zijn minderheidsrapport dat de bekroning een geval van ‘een ongelooflijke verdwazing’ zou betekenen. De wethouder van kunstzaken, Wim Polak, wilde geen beslissing nemen in ‘een principieel-esthetische discussie over letterkundige normen’ en stelde de Kunstraad voor een andere jury te benoemen. Dat werd geweigerd. Uiteindelijk besloot de raad het meerderheidsrapport te volgen. Deze hele discussie was wekenlang in de krant te volgen. En voor al deze ‘vrije publiciteit’ wilde Cremer Polak bedanken door hem de Jan Cremer Wisseltrofee toe te kennen.

De winnares van het jaar daarna was Mies Bouwman, destijds wereldberoemd in Noord- en Zuid-Holland vanwege haar eigen televisieshow, *Mies en scène*. Bouwman had voor haar allereerste uitzending in Amerika een item laten draaien over Jan Cremer en in de uitzending de kijkers gevraagd hun kritiek op Jan Cremer aan diens adres te richten en zijn moeder met rust te laten. Zijn moeder was na de publicatie van zijn debuut bestookt met anonieme telefoontjes, haatbrieven en stront door de brievenbus. Haar huis was zelfs in brand gestoken op de verjaardag van haar beroemde & beruchte zoon.

Na een paar jaar werd de trofee niet meer uitgereikt. Het standbeeldje was zo zwaar dat Mies Bouwman het niet kon tillen en meenemen om thuis op de schoorsteenmantel te zetten. ‘Die Cremer weer met z’n Amerikaanse ideeën.’ En Ben Dull had de trofee, volgens Cremer, op zijn teen laten vallen. ‘Die ging meteen in de ziek-tewet.’ Omgang met de auteur of aanraking met zijn werk was en is nu eenmaal niet zonder gevaar. ‘Na minder prettige ervaringen van de laureaten hebben we besloten dat het beter was om de Jan Cremer Wisseltrofee in mijn eigen prijzenkast te laten staan.’

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **348**.

7.

De gil na morgen. 'n bundel litho's met tekst van Jan Cremer is een sleutelwerk in het oeuvre van de schilder-schrijver. Dit unieke, betoverende, handgeschilderde boek met eenentwintig gouaches en twee gedichten uit december 1958 laat zien waartoe de achttienjarige Jan Cremer al in staat was – en waar hij naar op weg was.

In het najaar van 1958 was Jan Cremer naar Den Haag gekomen, om daar, na een korte periode op de Koninklijke, verder te studeren aan de Vrije Academie en te werken als assistent bij Willem Hussem en Jaap Nanninga. Hij verdiende wat geld bij door litho's van zijn medestudenten te drukken en als nachtportier. Onderdak vond hij in een oud bedrijfspand in de Annastraat. 'Een bouwvallige troep' in 'hartje stad', staat in *Ik Jan Cremer 2*. Die plek dient op allerlei foto's van de zelfverklaarde 'barbaarse' schilder en grondlegger van de *'Peinture Barbarisme'* als armoedig decor van zijn 'Haagse periode'.

De jonge Jan had toen al een heel leven achter de rug. Vanaf zijn vijfde jaar had hij een vernederende gang van thuis naar thuis gemaakt en daarna een aantal eenzame zwerftochten over de wereld, dwars door het puinstof heen van de Tweede Wereldoorlog. Cremer tekende voor dienst bij de mariniers en voer als 'Oostblokklasser' op de wilde vaart langs Poolse en Russische havens. In 1958 deed het schip waarop hij had aangemonsterd ook Italië aan.

De zwerftochten leidden Cremer ook langs de broeinesten en brandhaarden van de moderne kunst. Bij de traditionele instellingen was de weerspannige jongen steevast weggestuurd: van school, van de academies in Enschede en Arnhem en bij het reclameschildersbedrijf waar hij als veertienjarige in dienst was getreden. Het deed hem niets. Hij had de kunst geroken – tijdens de manifestatie E 55 in Rotterdam was

hij zwaar onder de indruk geraakt van het werk van Karel Appel, die hem meteen als assistent had ingelijfd – en ging zijn neus achterna.

In 1957 woonde Cremer een tijdje in de Rue Santeuil in Parijs, vlakbij het fameuze, afschuwelijk stinkende huidenpakhuis op numéro 20, waar Karel Appel, Corneille en Bram Bogart atelier hielden. Daar kreeg Cremers droom om zelf een beroemde schilder te worden meer en meer vorm. Bogart daagde hem uit experimenteel te werken, als een 'barbaar' tekeer te gaan op zijn doeken en niet alleen verf, maar ook andere materialen te gebruiken, zoals gruis, zand en teer.

Al die invloeden, de vogelkoppen en zwarte ogen van Appel, de vrije hand van Bogart en de kleurenrijkdom van gouaches van Miro en Klee die hij in Parijs had gezien, komen samen in *Een gil na morgen*. Een titel waarmee Cremer zich nadrukkelijk een luidruchtige toekomst voorspelt. En dat niet alleen als schilder, maar ook als schrijver. Op één van de twee gedichten lijkt hij de trom te roffelen, in kapitalen, tegen een fel blauw-gele achtergrond: 'TAMEN / TAME / TAM / TAMDE / TAM / TAMEND / TAM TAM /TAME'

Cremer had gehoopt om van zijn boek litho's te maken en een stapeltje exemplaren te verkopen. Dit exemplaar, 'met de hand gedrukt op de pers van Livinus v/d B.', is dan ook genummerd: 'O'. Bij dit ene nummer zou het blijven. Hij slaagde er niet in voldoende exemplaren bij voorintekening te verkopen. Geldgebrek – een vaste constante in zijn leven – noopte hem er vervolgens toe om twee van de oorspronkelijk 23 gouaches uit het boek te scheuren en los te verkopen.

De gedroomde toekomst, de roem, was nog niet aangebroken in 1958. Toch staat die, in dit unieke, woest gekleurde boek van de achttienjarige schilder-schrijver, wel op uitbarsten: 'n klamme jas onthult / mijn nevelige gedaante / ik zie minuten en / hoor de zon'.

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **88**.

8.

Een reis over de wereld in bijna tachtig kaarten. Dat is de collectie ansichten van Jan Cremer uit Colombia, Canada, Ceylon, Finland, Frankrijk, Griekenland, Italië, Lapland, Noorwegen, Rusland, Spanje, Zweden, Tunesië, Turkije en de Verenigde Staten van Amerika. Waar hij ook was, altijd stuurde hij een kaartje aan zijn moeder, aan zijn halfzusje Irma en gedurende enige tijd ook naar zijn zoons Clifford en Clinton die bij zijn moeder in Enschede woonden.

Als jongetje kon Jantje Cremer – naar de aard van zijn overleden vader – het zwerven al niet laten. Vanaf zijn vijfde jaar komt hij in de politierapporten van Enschede voor als ‘vermist’. Een paar keer per maand vertrok hij. ‘Dan pakte ik de rugzak van mijn vader, gooide er een paar sneden roggebrood in en een bierpul met thee en zei tegen mijn moeder: “Moeder, ik ga de wereld in.” En zij zei: “Goed hoor, als je maar voor het donker thuis bent.”

De tehuizen waarin de kinderbescherming de kleine Jan noodgedwongen onderbrachten, omdat zijn moeder te arm was om goed voor hem te zorgen en niet altijd wist hoe ze haar zoontje met het vulkanisch temperament in de hand moest houden, ontvluchtte hij zodra hij de kans zag.

Na een stevige ruzie – die overigens al snel weer zou worden bijgelegd – schreef Cremer op 12 maart 1956 het eerste kaartje aan zijn moeder: ‘Geachte mevr. Cremer, Daar u mij te lijf gaat met allerlei dingen, zoals kruiken e.d. kom ik liever

geen uitleg geven, maar schrijf het. [...] Ik ben niet van plan weer bij u terug te komen en beslist niet alleen. M'n spullen kom ik wel halen. Het ga u goed in uw leven. Jan Cremer.'

Sinds twee dagen na zijn zestiende verjaardag, 22 april 1956, bracht hij nooit meer de nacht door in de duistere fabrieksstad Enschede. Hij ging er altijd zo snel mogelijk weer weg. Het oudste kaartje in deze collectie verstuurde Cremer uit Schotland in 1957: "Veel liefs van zoon Jan. Wereldreiziger no. 1. Geweest in Rusland, Noorwegen, Finse kust. Nu in Schotland op weg naar Zweden en warmere landen."

Vanuit Ibiza, waar hij in 1961 en 1962 woonde, stuurde hij geregeld een teken van leven aan 'senora R Cremer-Wendel': 'Lieve moeder, Met u alles goed? Hier alles o.k. Het is hier warm en lekker. Houd goede moed.' In een andere kaart laat hij niet na zijn succes te vermelden: '6000,- verkocht bij een tentoonstelling. Alles wel aan boord?'

In 1966 reisde Cremer als 'hoofd beveiliging' en aanstaande echtgenoot mee met Jayne Mansfield op een toernee door Zuid-Amerika. 8 augustus 1966: 'Zijn nu op safari en heb ratelslangen geschoten en een jonge tijger gevangen. Maakt u zich geen zorgen, alles gaat goed. Zijn diep in de jungle. Lawaai van apen en beesten.' Een andere kaart, uit Colombia, is mede ondertekend door Jayne Mansfield: 'Hello Irma, You have a beautiful brother. I love him, too.' (N.B. Geen onderdeel van deze collectie, maar een afzonderlijk kavel, nummer **421**.)

Voor zijn zoontjes Clinton en Clifford moet de reislustigheid van hun vader niet altijd even leuk zijn geweest: Uit Berlijn schrijft hij 22 oktober 1970: 'Pappa moet weer aan het werk en kan jullie niet opzoeken. Jammer hè?' Het bloed kroop waar het niet gaan kon. Cremer moest door, door, door. Briefkaart uit Villefranche sur Mer, 26 juni 1967: 'Dag lieve moeder, ben eventjes in Europa. Ga vanuit hier naar Engeland en Denemarken. Kom vooreerst niet naar Holland. Dat landje moet het maar zonder mij stellen.'

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **16**.

9.

Het bewijs van een halve eeuw durende vriendschap. Dat is deze schrijfmachine, een Olympia Traveller de Luxe, die de dichter Remco Campert aan Jan Cremer cadeau gaf voor zijn vijftigste verjaardag. De dichter had die, geheel in de stijl van zijn jarige vriend, woest en kleurig beschilderd en gesigneerd met 'Campert '90'. Voor de geschiedenis noteerde Cremer onderop in zwarte viltstift: 'Typemachine van en door Remco Campert beschilderd 20 april 1990 Jan Cremer.'

Op een briefje aan de binnenkant schreef Campert: 'Amsterdam, 10 april 1990 Beste Jan, m'n schrijfmachine in ruil voor jouw schilders-schoenen. Remco'. Campert was gek op de schoenen van Cremer, die, na een woeste schildersperiode, altijd vol kleurige verfspatten zaten. Wandelende *objets trouvés*.

Cremer had Campert leren kennen in de jaren vijftig op het Leidsplein. Ze zaten samen aan de bar bij Reynders en Eijlders en waren beiden goed bevriend met Simon Vinkenoog. De vriendschap was niet gebaseerd op de literatuur of de kunst –

‘Remco is gewoon een geweldig aardige jongen. Al was hij schoenlapper.’ Toch was Campert één van de zeer weinige schrijvers die Cremer werkelijk las. In een brief uit Ibiza uit 1962 vroeg Cremer nadrukkelijk aan Simon Vinkenoog om hem ‘het laatste boek van Remco te sturen’.

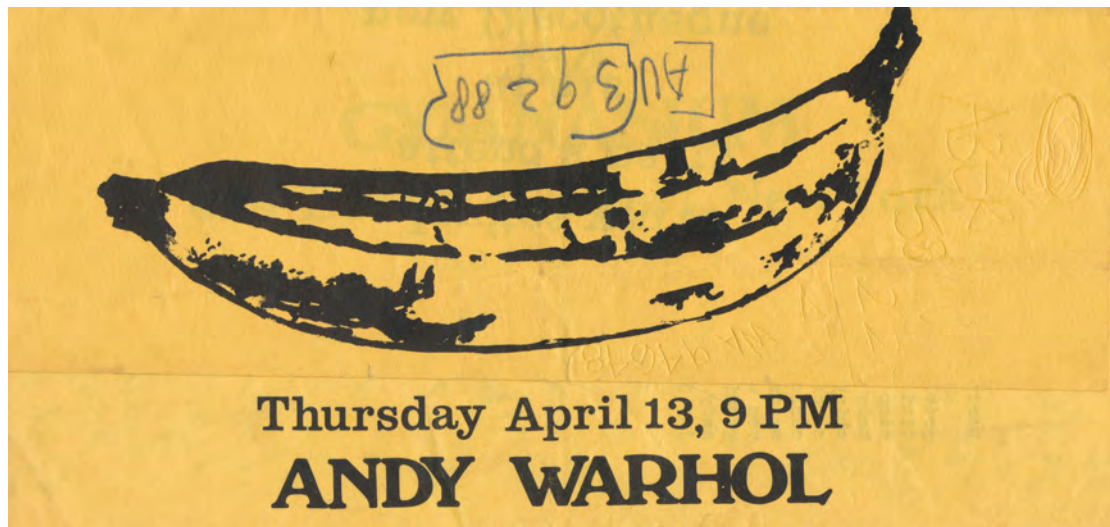
Omgekeerd zag Campert ook de kwaliteit van Cremers werk. In het begin van de jaren zestig was Campert redactie-adviseur bij De Bezige Bij. In die functie sprak hij zich onomwonden uit vóór de onmiddellijke publicatie van *Ik Jan Cremer*, toen de heren van het bestuur van de uitgeverij dwars lagen. Geert Lubberhuizen had Campert het manuscript gegeven en hem gevraagd: ‘Wat vind jij er nu van?’ De uitgever zocht steun in zijn gevoel dat *Ik Jan Cremer* een goed boek was. ‘Ik was het geheel met hem eens,’ vertelde Campert aan Wim Wennekes, de biograaf van Lubberhuizen, ‘en vond dat hij geen dag met de publicatie moest wachten.’

Ook in de rel rond de uitreiking van de Amsterdamse Prozaprijs 1967 aan *Ik Jan Cremer 2*, waar de jury verdeeld was en de hoofdstedelijke wethouder Wim Polak een nieuwe jury wilde benoemen, liet Campert zich niet onbetuigd. Samen met onder anderen Peter Schat en Jan Wolkers ondertekende hij een protestbrief aan Polak.

Campert heeft altijd met een mengeling van verwondering en bewondering naar Cremers literaire en publicitaire gaven gekeken. In zijn roman *Tjeempie* uit 1968 schetst hij een humoristisch beeld van de onverbiddelijke bestsellerauteur. Aan Bezige Bij-redacteur Oscar Timmers schreef Jan Cremer uit New York op 26 maart 1968: ‘Ik vond dat ik er goed uitkwam in *Tjeempie*. Een echte naar waarheidsgetrouwe karakterschets. Die Remko! Hij ziet toch meer door die dikke glazen bril dan ik dacht.’

In *Tjeempie* heet Cremer ‘het Roofdier’. ‘Mijn moeder zegt dat hij meer beest dan mens is,’ zegt Liesje, de vijftienjarige heldin van het boek. Als het Roofdier aan de bar zit, laat Remco Campert hem denken: ‘Munnie in de pokkut en een bebie in bed, daar ging het om. Dat hadden al die andere schrijvertjes nooit begrepen. Al die bleekneuzige pennenlikkers die hun hele leven sappelden om een boterham met tevredenheid. Die in dunne boekjes verslag deden van hun “zieleleven” (gitaren bij maanlicht en zo), boekjes die alleen gekocht werden door hun moeder, hun verloofde, een debiele oom en een maffe ongetrouwde nicht en waarvan de rest verramscht werd. Het volk lustte geen brood van hun kastratenliteratuur. Het volk las hem, het Roofdier, een jongen van de gestampte pot die hun taal sprak.’

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummer **742**.

10.

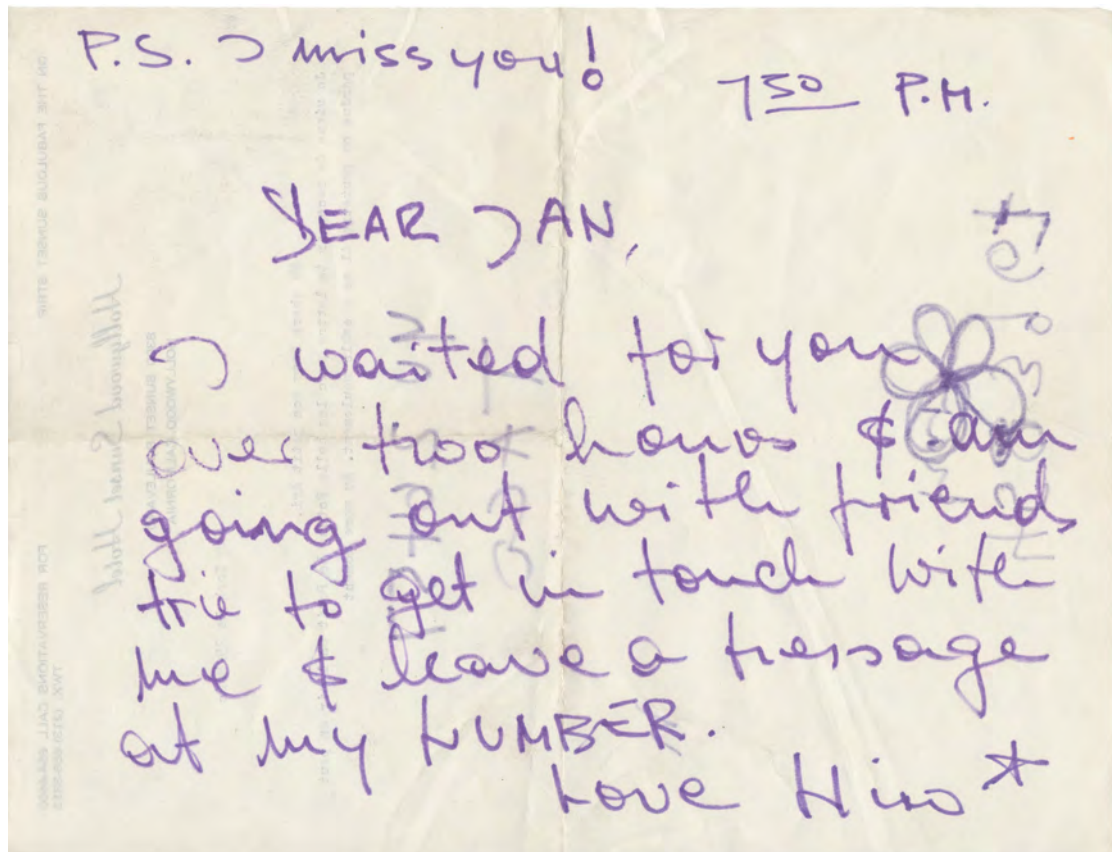
‘Ze zeggen wel: die Jan Cremer zit altijd op te scheppen over zijn beroemde vriendinnen. Maar het tegenovergestelde is waar. Die beroemde vriendinnen waren vaak gekker op mij dan ik op hun.’ Een van de bewijzen voor Cremers stelling is dit briefje in paarse viltstift dat de zangeres en het fotomodel Nico aan Cremer schreef op de achterkant van een brief aan haar (en Alain Delons) zoon Ari Boulogne: *“I miss you! 7.50 P.M. Dear Jan, I waited for you over two hours. & am going out with friends try to get in touch with me & leave a message at my number. Love Nico.”*

Jan Cremer leerde Nico, die zich toen Christa Nico noemde, en eigenlijk Christa Päffgen heette, kennen op Ibiza in 1961. Nico was de voornaam van een bevriende Griekse modefotograaf die ze op zijn aanraden tot haar modellennaam had gekozen om op te vallen. Ze was ‘één van mijn grote liefdes op het eiland,’ staat er in *Ik Jan Cremer 3*. Nico was uit Berlijn op Ibiza aangekomen, had in Parijs voor Coco Chanel op de catwalk gelopen en in een aantal films gespeeld. Onder andere *La dolce vita* van Federico Fellini.

‘Met de schrijdende tred van een Germaanse godin zwierf ze overdag vaak langs de kade. Ze leek eenzaam en verlaten. Een mysterieuze blonde schoonheid, altijd in gedachten leek het. Afstandelijk en op haar hoede, zwijgzaam en niet vrolijk. Tot ik haar op een dag op mijn strandje bij Los Molinos op de rotsen zag liggen en haar aansprak.’

Ze trok al snel bij Cremer in, in zijn huisje in de Pena, de vroegere strafkolonie van Ibiza. ‘Elke ochtend als wij in alle vroegte gingen zwemmen moesten Nico en ik, op weg naar de rotsen bij Los Molinos, voorzichtig en behendig langs een gevaarlijk ravijn afdalen. Een diepe kloof die steil naar beneden liep. Het was de kortste weg naar zee, een smal uitgehold zandpad, net breed genoeg voor één persoon. Jaren later zou Nico daar te pletter vallen.’

In New York, waar Cremer Nico opnieuw tegenkwam en waar hun relatie opnieuw opvlamde, ging het persoonlijk snel bergafwaarts met Nico. ‘Mijn prachtige vriendin, die zachte meid met haar melancholieke Germaanse ziel, raakte verslaafd.’ Toch beleefde ze daar het hoogtepunt van haar roem. Ze werd door Andy Warhol geparachuteerd als de zangeres van de Velvet Underground. ‘Andy zag een mogelijkheid om de band bekendheid te geven door de mooie, mysterieuze blondine uit Europa in te zetten.’

Cremer en Nico werden een aantal keren uitgenodigd om te komen eten bij Andy Warhol thuis. Die woonde nog bij zijn Slowaakse moeder, uptown in 63rd Street. Cremer werd getroffen door de verzamelwoede van de Warhola's. De voorraadkasten puilden uit. Ook die van Andy. 'Zijn atelier was volgestouwd met van alles en nog wat. Stelages vol pakken cornflakes en Brillodozen, koekblikken al dan niet gevuld, blocnotes en dummy's, koffieblikken, enzovoort.'

Op een namiddag liep Cremer samen met Warhol vanaf de Village over 14th Street toen een winkelier een kartonnen doos vol stickers voor zijn ramsjzaak neerzette. 'Andy hield zijn pas in en stevende recht op de doos af,' staat in *Ik Jan Cremer 3*. 'Grote kleurrijke stickers van palmbomen, ananassen en bananen. [...] "Wat ga je daar nou mee doen?" vroeg ik, de zware doos van hem overnemend. "Dat weet ik niet," zei Andy nadenkend, "maar óóit zal ik misschien denken: ik wou maar dat ik een sticker had met een banaan erop."

De banaan werd één van de legendarische iconen van Andy Warhol. De banaan prijkt ook op de uitnodiging voor een feest van Warhol op 'Thursday April 13, 9 PM.' Het zal niemand verbazen: Jan Cremer was erbij.

Terug te vinden in de veiling onder kavelnummers **391** en **349**.